

1. Див.: Нагаєвський І. Католицька Церква в минулому і сучасному Україні. – Філадельфія, 1950; Стеблецький С. Переслідування української і білоруської католицької Церкви російськими царями. – Мюнхен, 1954; Федорів Ю., Історія Церкви в Україні. – Торонто, 1967; Мартирологія українських церков. В 4-х т. – Торонто, Балтимор, 1987. – Т. 2; Українська католицька церква: документи, матеріали, християнський самвидав України / Упор. і ред. О. Зінкевич, О. Воронін; С. Мудрій, ЧСВВ. Нарис історії Церкви в Україні. – Рим, 1990 та ін.
2. Див.: Одинцов М. Хождение по мукам 1939 – 1954 годы // Наука и религия. – М., 1990. – № 8.; Шкаровский М. Русская православная церковь при Сталине и Хрущёве: государственно-церковные отношения в СССР в 1939 – 1964 годах. – М., 1999.
3. Див.: Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917 – 1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. – Ки. 1. – К., 1994; Береславський М. З історії Української греко-католицької церкви. – Львів, 1992; Еленський В. Державно-церковні взаємини на Україні (1917 – 1990). – К., 1991; Лисенко О. Історія Православної Церкви в Україні. – К., 1997; Сергійчук В. Нескорена Церква. Подвигництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. – К., 2001; Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська Греко-Католицька Церква в суспільному житті України XX ст. – Івано-Франківськ, 2004.
4. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. Р-584. – Оп. 1. – Спр. 101.
5. Сергійчук В. Нескорена Церква. Подвигництво греко-католиків України в боротьбі за віру і державу. – К., 2001.
6. Сергійчук В. Греко-католицька церква в 1944 – 1973 рр. // Укр. іст. журн. – 1999. – № 1.
7. ДАІФО. – Ф. Р-389. – Оп. 1. – Спр. 18.
8. ДАІФО. – Ф. Р-389. – Оп. 1. – Спр. 19.
9. О релігії и церкви: Сборник висказувань класиків марксизму-ленинизма, документов КПСС и Советского государства. – М., 1981.
10. ДАІФО. – Ф. Р-389. – Оп. 1. – Спр. 20.

I. M. Романюк

Проблеми сільської школи України в кінці 50 – середині 60 років ХХ століття

Соціально-економічні й суспільно-політичні процеси в кінці 1950-х на початку 60-х рр. ХХ ст., відіграючи важливу роль у новітній історії України, безпосередньо впливали на діяльність загальноосвітньої школи. Сфера освіти невід'ємна від духовних цінностей народу, а її успішний розвиток – вирішальний чинник економічного та соціального зростання держави. У системі освіти загальноосвітня школа є найціннішим скарбом кожного народу. Вона становить фундамент освіченості нації й визначає престижність країни. Ступінь розвитку національної культури залежить насамперед від змісту діяльності школи.

Без всебічного і об'єктивного висвітлення історії шкільництва на селі не можна відтворити цілісної історичної картини періоду, що досліджується. Аналіз проблем сільської школи допоможе заповнити істотні прогалини в історіографії сільської загальноосвітньої школи періоду “відлиги”.

Актуальність цієї теми посилюється тим, що в історичній науці ще існують упереджені оцінки багатьох аспектів діяльності загальноосвітньої школи на селі. Це стосується шляхів та темпів зростання освіти після реформи школи 1958 – 1959 рр., малокомплектності сільських шкіл, організації навчання та виховання сільських учнів, забезпечення сільської школи вчителями в умовах партійно-ідеологічного тиску.

Стан освіти на селі впродовж минулих років привертає увагу багатьох фахівців.

Питання про раціональне розширення шкіл особливо гостро постало у зв'язку зі зменшенням контингенту учнів. Так, у 1964 р. у сільських школах навчалося 3,5 млн. учнів, порівняно з 1950 р. їхня кількість зменшилася приблизно на 1 млн. осіб [13, 5; 14, 22].

Так звана політика раціоналізації розміщення сільських шкіл часто зводилася до необґрутованого закриття навчальних закладів, а за методами і своєю суттю нагадувала боротьбу з “неперспективними” селами. Багаторічна кампанія із ліквідації “неперспективних” сіл призвела до втрати в українському селі (лише протягом 1950 – 1965 рр.) понад 3660 загальноосвітніх шкіл [12, 163]. Такий процес тривав і в наступні роки.

Унаслідок цього в окремих областях збільшилася чисельність колгоспів і радгospів, що не мали на своїй території навіть початкової школи.

Серед малокомплектних шкіл чи не найбільшим був кадровий дефіцит спеціалістів. Сільська школа, а до того ж малокомплектна, як правило, не приваблювала молодих спеціалістів. Пере�отори труднощі сільського життя часто не під силу навіть багатьом сільським жителям. Зазвичай, виявлялося небагато охочих пов'язати свою долю з маленьким селом, де школа – кілька кімнат на кілька учнів.

Школа, у тому числі малокомплектна, опинилася в повній ізоляції. Вона вимушена була самостійно вирішувати поставлені перед нею загальнодержавні завдання. Із багатьох причин освітній заклад залежав від добреї волі сільських рад і керівників господарств, що, як свідчить практика, здебільшого ігнорували його існування.

Із погляду зацікавленості сільського населення, малокомплектні школи мали неабияке значення, бо їхня дислокація визначалася, як правило, історично складеним розселенням жителів села. Спроби укрупнення сільських шкіл із метою економії коштів на їхнє утримання нерідко були непродуманими і здебільшого мали негативний ефект скорочення мережі сільських шкіл, що призвело до відтоку населення з малих сіл і до загострення проблеми трудових ресурсів.

Для забезпечення умов розвитку загальної шкільної освіти було створено школи продовженого дня і школи з групами продовженого дня. Таке завдання формулювалося в Законі про школу 1959 р. і конкретизувалось у постанові від 15 лютого 1960 р. “Про організацію шкіл з продовженим днем”. Відповідно до „Закону України про школу”, у республіці створювалося 165 шкіл з продовженим днем навчання [16, 18]. Уже на осінь 1961 р. в Україні школами і групами з продовженим днем було охоплено 177,4 тис. учнів [17, 29].

Темпи створення шкіл і груп продовженого дня різко зросли з 1963 р., коли реорганізували дрібні школи-інтернати в школи з продовженим днем навчання. У середині 60-х рр. в Україні ними було охоплено 517,1 тис. учнів [18, 3]. У школах і групах продовженого дня, а також у школах-інтернатах виховували і навчали близько 14% загальної кількості учнів 1-8 класів. Середня наповнюваність класів становила 27,9 учня проти 25,7 у 1958 р. [18, 4].

Чимало недоліків виявилось при переході на нову форму організації навчання і виховання школярів. Головним із них був низький рівень навчально-виховної роботи, що часто зводилося до виконання домашнього завдання і прогулянок на пришкільному майданчику. Виховної роботи в більшості шкіл ніколи не велося. Об'єктивною причиною такого становища був незадовільний стан матеріальної бази шкіл і гострий брак кадрів вихователів та організаторів позакласних занять. І хоча чисельність груп продовженого дня і кількість учнів восьмирічної школи, які їх відвідували, зростали, але це було не свідченням популярності такої форми роботи, а відсутністю в батьків іншого вибору. Незважаючи на значні кількісні показники охоплення дітей групами продовженого дня, їхня робота в багатьох випадках викликала нарікання дітей та батьків. Лише небагатьом школам вдалося налагодити позакласну роботу у творчих гуртках, організувати заняття спортом, надати дітям можливість денного сну.

Вирішення цих питань залежало від матеріальної бази загальноосвітньої школи й засвідчувало, що поставлені перед нею завдання не підкріплювалися капіталовкладеннями в народну освіту. Зменшення коштів, економія на освіті вели до різкого погіршення шкільного фонду.

1. Дудка Р.А. Суспільно-культурна діяльність інтелігенції України у другій половині 50-х на початку 60-х рр. ХХ ст. // Автореф. дис. ... канд. істор. наук. – Кіївський держ. ун-т. – К., 1996.
2. Падалка С.С. Сільське господарство України в другій половині 60-х рр. ХХ століття. – К., 1995.
3. Рогожка М. Культура українського повоєнного села. До історіографії проблеми // Гуманізм і людина в контексті культури. Матеріали людинознавчих читань. Вип. 1. – Кн. 3 (Людина у вимірах культури). – Дрогобич, 1995.
4. Романюк І.М. Шкільне будівництво на селі в 1950-х – першій половині 60-х років // Український селянин, 2002. – № 5; Його ж. Проблеми шкільництва на селі в кінці 50-х – першій половині 60-х рр. // Наукові записи Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Вип. 4. Серія: Історія: Збірник наукових праць. – Вінниця, 2002; Його ж. Запровадження системи трудового і виробничого навчання в сільських школах України в кінці 1950-х – на початку 1960-х рр. // Наукові записи Національного університету "Острозька академія": Історичні науки. – Острог, 2004. – Вип. 4.
5. Середа А.М. Проблеми соціально-культурного розвитку села (60 – 70-ти рр. ХХ ст.) // Автореф. дис. ... канд. істор. наук. – Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 1994.
6. Сворак С.Д. Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944 – 1964 рр.). – К., 1998.
7. Рибал I.B. Соціально-побутова інфраструктура українського села (1921 – 1991 рр.) – Кам'янець-Подільський, 2000.

8. Кремень В.Г. Освіта в Україні. Доповідь на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти // Освіта України. – 2001. – 12 жовтня; Його ж. "Шкільний автобус" – це автобус, який перевозитиме нашу націю у ХХІ століття // Освіта України. – 2001. – 13 червня.
9. Даниленко В.М., Слюсаренко А.Г. Українська національна школа в ХХ ст.: Деякі проблеми розвитку та вивчення// II Міжнародний конгрес україністів. 26 – 29 серпня. – Харків, 1996.
10. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.166. – On.15. – Спр.1811.
11. ЦДАВО України. – Ф.166. – On.15. – Спр.2481.
12. Народне господарство Української РСР в 1961 р. Статистичний щорічник. – К., 1962.
13. ЦДАВО України. – Ф.166. – On.15. – Спр. 923.
14. ЦДАВО України. – Ф.166. – On.15. – Спр. 3699.
15. Колгоспи Української РСР в цифрах. – К., 1969.
16. ЦДАВО України. – Ф.166. – On.15. – Спр. 2711.
17. ЦДАВО України. – Ф.166. – On.15. – Спр. 3500.
18. ЦДАВО України. – Ф.166. – On.15. – Спр.4782.

Л. А. Мелешко

СІЛЬСЬКА РОДИНА ДОНЕЧЧИНІВ НОВИХ ІСТОРИЧНИХ УМОВАХ (1990-ті РОКИ)

Проблематика родинних стосунків є однією з головних в історичній науці, оскільки залежно від суспільних обставин шлюб та сім'я набувають нового змісту. Сім'я завжди відображає відбиває рівень організації соціального порядку. Періоди суспільних криз визначають шлюбно-сімейну поведінку, яка може бути тривалою або успадковувати традиційні риси. Водночас спостерігаються тенденції до адаптації носіїв традиції у нових історичних умовах. У 90-х роках ХХ століття постали нові питання, які стосуються еволюції сімейних стосунків. Така ситуація виникла під впливом двох історичних факторів. По-перше, в українській сім'ї почала стверджуватися нова інституційна поведінка, пов'язана з поступовим переходом від традиційної (патріархальної) моделі до дитиноцентристської (перехідної сім'ї), для якої характерне зростання цінностей приватного життя. По-друге, поступово відбудеться перехід до подружньої (егалітарної) сім'ї, в основі якої особистісна взаємодія чоловіка та дружини регулюються моральними принципами і підтримується іманентними цінностями.

Перехідне суспільство 90-х років позначилося суспільною кризою, що пояснює тенденцію до глибшого вивчення окремих демографічних процесів. Доцільним у цьому випадку є зіставлення проблематики шлюбно-сімейних взаємин міського і сільського населення. Метою пропонованої статті є спроба історичного аналізу специфіки розвитку шлюбно-сімейного стану сільського соціуму та висвітлення деяких аспектів формування сімейного способу життя в урбанізованому регіоні України, а також дослідження тенденцій та напрямів еволюції шлюбно-сімейних стосунків.

Окреслена проблема нараховує незначну кількість наукових публікацій. Статті мають узагальнювальний характер і оцінюють загальноукраїнські тенденції розвитку української родини. Аналіз змін